

статтє проведен анализ подготовки будущего преподавателя высшего учебного заведения, рассмотрена специфика организации подготовки магистра, представлены основные задания и функции подготовки будущих преподавателей, выделено понятие профессиональной компетентности преподавателей, составляющие подготовки будущего преподавателя в рамках лично-ориентированных технологий. Рассмотрено образовательные составляющие направленные на формирование в будущих преподавателей умений и навыков практической деятельности, развитие методических умений, практическое овладение современными методами и формами педагогической деятельности и способность правильно применять приобретенные знания в преподавательской деятельности, формирование профессионального мышления преподавателя.

Ключевые слова: преподаватель высшего учебного заведения, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка преподавателя, лично-ориентированные технологии, педагогическая культура, педагогическое мастерство, исследовательская компетентность.

KRIUKOVA E.S., PAVLOVYCH A. V. The Essence of the Professional Training of a Future Teacher.

The process of Euro-integration has caused considerable changes in the system of education of Ukraine. One of the important issues is the training of a future teacher of higher school. In the introduced article analysis of the training of a future teacher is done, peculiarities of organizing the training of master`s degree holders are considered, the main tasks and functions of training of future teachers are introduced, the notion of a teacher`s professional competence and constituents of the training of a future teacher in the terms of personally oriented technologies are outlined. Educational constituents aimed at forming skills and abilities of practical teaching activity of future teachers, the development of teaching methods mastering, the practical acquiring of modern methods and forms of pedagogical activity and the capability to use obtained knowledge correctly in the area of teaching, forming of a teacher`s professional thinking are considered.

Keywords: a teacher of a higher educational institution, a professional competence, the professional training of a teacher, personally-oriented technologies, pedagogical culture, pedagogical mastery, a research competence.

УДК 378.011.3-051:159.9

Мова Л. В.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті аналізуються засоби, які використовують арт-терапевти в своїй практиці, як можливість трансформації попереднього досвіду в новий стиль мислення, і стану арт-терапії як складової підготовки психологів. Арт-технології є ефективним екологічним методом роботи з особистістю і групою, і може застосовуватися в різних напрямках діяльності психолога, як в терапії та діагностиці, так і в сфері викладання психології, супроводу професійного становлення студентів-психологів та інших областях.

Ключові слова: арт-терапія, арт-технології, засоби, методи, діагностика, психологія, студенти.

Чергове реформування життя суспільства створює реальні передумови для певних перетворень в економіці, науці, культурі, та вимагає від людей активності, зрілості мислення, здатності ясно бачити стан оточуючого простору. Зміни наукового спрямування відбуваються на тлі глобальної інтеграції у світовий освітній простір, суттєвої модернізації системи освіти, зростання ролі етнічних культурних факторів та національної самосвідомості. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професійної компетентності фахівців, яким доведеться працювати у світі багатоманітних зв'язків: від контактів із найближчим оточенням до глобальних зв'язків та міжкультурних комунікацій.

В останні десятиліття перед міжнародною спільнотою все гостріше постають глобальні проблеми соціально-економічного та екологічного характеру. Тому на сьогодні досить важливим є питання про необхідність по-новому, з соціальних, політичних і економічних позицій розглядати ключові питання організації допомоги та масового оздоровлення працездатного населення і суспільства в цілому. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають заходи щодо вдосконалення існуючих та розробці нових ефективних засобів, методів реабілітації та профілактики, що сприяють гармонізації стану людини і підвищують її резервні можливості.

Нещодавно Американська психологічна асоціація закликала американських психологів ширше включати контекст культури в дослідження, клінічну роботу і викладання [13].

Хоча американська психологія продовжує займати домінуючу позицію в світі, в останні десятиліття у багатьох країнах наростає усвідомлення необхідності розвивати психологію як науку і практику, яка б відповідала регіональному контексту життя країни, культурі, релігії та традицій суспільства.

У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до арт-терапії, вона активно розвивається як за кордоном, так і в нашій країні: заснована Арт-терапевтична асоціація, проводяться міжнародні конференції, створюються програми навчання арт-терапевтичним методикам і арт-технологій, які можуть знаходити своє застосування не тільки в рамках терапевтичного впливу, але і при вирішенні діагностичних, корекційних, психопрофілактичних задач. Також на сьогодні все частіше арт-технології використовуються і в освітньому процесі на різних ступенях навчання.

Тому, **метою статті** є аналіз засобів, які використовують арт-терапевти в своїй практиці, як можливість трансформації попереднього досвіду в новий стиль мислення, і стану арт-терапії як складової підготовки психологів.

Сьогодні в підготовку майбутніх психологів серед інших все частіше включають курс "введення в арт-терапію" або ж "практичний курс по арт-терапії". Арт-терапія розглядається як: унікальна можливість дослідження особистості, власних неусвідомлених процесів, мобілізації внутрішніх

механізмів саморегуляції, можливість визначити свій унікальний і неповторний потенціал – з одного боку, і отримання методичних знань для практичної професійної діяльності – з іншого.

На наш погляд, потенціал арт-терапії мало використовується в вузах нашої країни для підготовки як майбутніх психологів, так і при підготовці фахівців з соціології, менеджменту, культурології, педагогіці.

Арт-терапія знайомить студентів зі стратегіями соціальної взаємодії і сприяє підвищенню їх комунікативної компетентності в максимально безпечною формі. В ході роботи з'являється можливість усвідомити особливості свого індивідуального стилю взаємодії з оточуючими людьми, що є важливим як для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності, так і для повсякденного життя. Так само арт-терапія дозволяє оцінити ступінь усвідомлення учнями приналежності до своєї професії і поглибити їх знання про вимоги, що пред'являються особистості психолога його спеціальністю.

Від того, що і як психологи вивчають у вузі, в значній мірі залежить їх психологічний світогляд, як в науковому, так і в практичному плані. Не випадково в числі типових питань, які психологи ставлять один одному при особистих професійних зустрічах: “Де Ви навчалися?” І “У кого Ви вчилися?”, А серед студентів-психологів “Хто читав (той чи інший курс по психології в вузі)?”. Навчальний заклад, особистість професора, підручники, за якими студенти вчать, відкладають величезний відбиток на їх подальшу професійну долю. Абсолютно справедливо, на наш погляд, говорити про психологічні школах як характер мислення, як джерелі ідей і стилі наукової та практичної роботи [2].

Ще навесні 1911 Максиміліан Волошин говорив про те, що “Нові умови життя, в яких опинилася людина в теперішніх містах, страшна інтенсивність переживань, постійна напруга розуму і волі, гострота сучасної чуттєвості створили щось ненормальне стан духу, яке виражається епідемією самогубств, еротикою, пригніченістю, безсилями революційними поривами і невиразність моральних критеріїв ... У сучасному місті сучасний культурний людина знаходить ті умови життя, яких людство досі не знало: з одного боку, надмірний комфорт і надмірне харчування, з іншого боку, повна відсутність дотику із землею, зі свіжим повітрям, з фізичною працею. З одного боку, поліцейську безпеку і опіку, з іншого боку – нервовий і напружена праця, при цьому завжди односторонній. Велика кількість всіляких гострих і збудливих культурних насолод і повна відсутність задоволення потреб фізичних, простих і природних” [2].

Тому, на наш погляд, сьогодні особливо важливо для сучасної людини мати можливість користуватися власними потенційними можливості, спираючись на позитивні емоційні переживання, пов'язані з процесом творчості. Малюючи, наприклад, людина дає вихід своїм почуттям, бажанням, мріям, перебудовує свої відносини в різних ситуаціях і

безболісно стикається з деякими страшними, неприємними, травмуючими образами. Таким чином, малювання виступає як спосіб досягнення своїх можливостей і навколишньої дійсності, як спосіб моделювання взаємовідносин і вирази різного роду емоцій, в тому числі і негативних, негативних. Тому малювання широко використовують для зняття психічної напруги, стресових станів, при корекції неврозів, страхів.

Особливий інтерес викликає використання в рамках роботи психолога (психотерапевта) музичного мистецтва, що отримало назву музикотерапії. В основі даного напрямку лежить використання різних методів впливу музикою або співом, вибір яких визначається конкретно стоять завданнями. Наприклад, одна з можливостей використання музики – як засіб для попередження і зняття втоми, стомлення, а також для підвищеної працездатності людини.

Ще в ХХ столітті, особливо в другій його половині, музична терапія як самостійна наука стала широко практикуватися в різних країнах Європи. Психофізіологічні аспекти музикотерапії вивчалися в роботах психологів і фізіологів [7; 11; 13].

Яким же чином впливає сила звуку на людину? Звук являє собою коливання (вібрації), які поширюються в просторі. Людина, як і будь-яка істота на землі, також має свої вібрації. Тобто у нашого тіла теж є своя музика. Коли в людському організмі виникає хвороба, відбувається порушення його ритмічного звучання.

Звук має дві складові: тон і ритм. Гармонійне поєднання цих двох компонентів породжує гарну мелодію. Кожен орган в нашому організмі теж має свій ритм і тон. Найяскравішим прикладом може служити серце. Це, до речі, один з найбільш чутливих до музикотерапії органів. Порушення ритму і тонів серця говорить про порушення його роботи.

Точно також мають свої тони і ритми звучання печінку, нирки, мозок, легені і т.д. Який же ефект впливу музики? Вібрації тієї чи іншої композиції повинні співпасти з вібраціями людини або хворих органів. Є мелодії, які надають сприятливий вплив на всіх людей без винятку. Секрет цих мелодій в гармонійно підбраною тональності і ритмі, який збігається з вищими духовними вібраціями і таким чином налаштовує людину на хороший настрій, позбавляє від депресій. У стародавні часи цілителі і шамани могли визначити якого ритму або тону не вистачає людині, тому лікування словами, музикою і голосовим співом було дуже ефективним. В даний час більшість з цих знань втрачено, і людство намагається заново “винаходити велосипед”. Музика може стимулювати інтелектуальну діяльність, підтримувати натхнення. Багато письменників і поети розповідали, що задумували свої твори під час прослуховування музики або після. Так діє музика композитора, який, переживши періоди стресу, болю, відчаю, знайшов в ній не тільки натхнення, але і силу, і віру... Йдеться про Бетховена (бурі в перших частинах його сонат закінчуються тріумфом і спокоєм).

Саме стан вібрацій, на яке налаштований людина вважається нотою його душі. Різні якості цих нот створюють різноманітність тонів, поділених містиками на три різних ступеня. По-перше, ступінь, яка виробляє силу і мудрість, її можна зобразити як спокійне море. По-друге, ступінь середньої активності, яка підтримує всі речі в русі і є рівновагою між силою і слабкістю, і яку можна зобразити як бурхливе море. По-третє, ступінь високої активності, що руйнує все і викликає всю слабкість і сліпоту; її можна уявити як море в шторм.

Існують дев'ять різних аспектів почуття. Кожен з цих аспектів має певний спосіб вираження, наприклад, веселощі – виражається живим тоном; горе – патетичним тоном; страх – ламким голосом; милість – ніжним голосом; здивування – захопленим тоном; відвага – наполегливим тоном; легковажність – легким тоном; потяг – глибоким тоном; байдужість – голосом тиші. Нетренованою людини це бентежить. Він шепоче слова, які повинні бути всіма почуті, і голосно вимовляє ті, які повинні бути таємними. Про одному предметі треба говорити високим тоном, в той час як інший вимагає більш низького. Необхідно враховувати місце, час, число присутніх людей, їх тип і еволюцію і говорити відповідно до розуміння інших; як сказано: “Говоріть з людьми їхньою власною мовою”. З дитиною треба розмовляти по-дитячому, з молодими слід вимовляти тільки відповідні для них слова, зі старими потрібно говорити відповідно до їх розумінням.

Добре відомо, що в студентському віці є всі необхідні передумови для розвитку рефлексії, як здатності особистості вийти за рамки свого власного Я і уявити себе в тимчасовому континуумі “минуле – теперішнє – майбутнє”. А також, формування життєвої стратегії особистості як внутрішнього освіти, яке спирається на внутрішні і на зовнішні умови життєдіяльності людини (життєва позиція, життєві цілі, протяжність часової перспективи, її напрямок, структурованість). Використання арт-терапевтичних методів в роботі зі студентами під час практичного курсу, дозволяє помітно активізувати розуміння психологічних механізмів формування життєвих стратегій. Усвідомити, що увагу, відкритість і довіру (в першу чергу до себе) є фундаментом взаєморозуміння і гармонійної взаємодії з навколишнім світом, що для будь-якої людини дуже важливо вміти бути присутнім в теперішньому моменті, спостерігати за тим, що відбувається, брати участь в ньому, виносячи для себе цікавий і корисний досвід. Це досвід перебування в теперішньому моменті, перебування тут і зараз, діючи спонтанно, без зусиль, і розуміючи, що саме даний формує майбутнє і є результатом минулого.

Арт-технології є ефективним екологічним методом роботи з особистістю і групою, і може застосовуватися в різних напрямках діяльності психолога, як в терапії та діагностиці, так і в сфері викладання психології, супроводу професійного становлення студентів-психологів та інших областях.

Однією з різновидів арт-технологій є техніка колажування, яка складається в прикріпленні (приклеюванні) до будь-якій основі різноманітних матеріалів, що відрізняються від неї за кольором і фактурою. Матеріалом для колажу можуть служити глясові журнали, різноманітні зображення, природні матеріали, предмети, виготовлені або перетворені його творцями.

Колажування, як і будь-яка візуальна техніка, дає можливість розкрити потенційні можливості людини, передбачає велику ступінь свободи, є безболісним методом роботи з особистістю, спирається на позитивні емоційні переживання, пов'язані з процесом творчості. Крім того, при виготовленні колажу не виникає напруги, пов'язаного з відсутністю в учасників художніх здібностей, ця техніка дозволяє кожному отримати успішний результат. Колажування дозволяє визначити існуючий на даний момент психологічний стан людини, виявити актуальний зміст його самосвідомості, його особистісні переживання.

Значно розширити можливості техніки колажування може її інтеграція з іншими арт-технологіями. Прикладом може служити включення в колаж малюнків, особистих фотографій учасників, авторами яких вони є, або на яких вони зображені, а також використання колажу в перформансі та інсталяції.

Колажування як арт-технологія має широку область застосування і дозволяє вирішувати велике коло завдань.

При проведенні аналізу колажів в даній методиці слід орієнтуватися на первісне розташування елементів на аркуші, розмір елементів, їх розташування щодо інших елементів, підстави вибору того чи іншого елемента і т.д., в залежності від чого робиться висновок про властиві учасникам стратегіях соціальної взаємодії:

- Співпраця – елементи прилаштовуються один до одного, доповнюють загальну ідею колажу, простежується загальний сюжет.
- Протидія – один елемент заклеює інший, кожен підкреслює свою ідею, не простежується загальній смисловій або композиційної лінії.
- Компроміс – можливо заклеювання елементів, але зберігається загальна ідея, настрої.
- Поступливість – спочатку вибираються маленькі фігури і розміщуються по краях колажу, ініціатива по створенню сюжету передається іншим.
- Уникнення – елементи наклеюються осторонь від інших, не несуть певної ідеї.

Мистецтво, зрозуміле як гра, дає нам можливість запропонувати кожній людині працювати над винаходом своєї власної стратегії життя.

Знання про людське тіло і його рухи важливо для кожної людини. Це важливо для усвідомлення емоційних станів, що відображують ті чи інші рухи та тілесні прояви, а також розуміння просторових взаємозв'язків, як

внутрішніх, так і зовнішніх.

Тіло – це не тільки інструмент вираження, але також інструмент сприйняття. Потоки інформації завжди є двоспрямованими.

Рудольф Лабан вважав, що тіло рухається в просторі. За його визначенням, рух – є зміна, а простір має бути побачений як місце, де відбуваються зміни [10].

На сьогоднішній день сучасний танець є одним з найважливіших трансляторів і, одночасно, генераторів актуальних культурних значень і смислів. Будучи специфічною тілесною практикою, він стає для багатьох способом культурного одухотворення тіла, допомагаючи у рухах віднайти гармонійне поєднання тілесності та свідомості.

Тому робота зі студентами-психологами передбачає вивчення:

– технік релаксації й усвідомлення тіла, спрямованих на розвиток тоншого відчуття власних внутрішніх сигналів, імпульсів руху, відчуття партнера, простору-часу як елементів, що народжують взаємодію; LMA і BF;

– основ емпіричної анатомії та біомеханіки;

– технік імпровізації, теоретичним обґрунтуванням яких є теорії Фракталів, Хаосу і Потоку у рамках філософії постмодерністського мистецтва, концепції експериментальності, методу шансових операцій та композиції як конструкції Джона Кейджа, теорію Гри, творчого самовираження, теорій особистісного розвитку та МАК (метафоричні асоціативні карти);

– елементів мультимодальної та танцювально-рухової терапії.

Наприклад, звичайне зв'язне (природне) дихання, використовуючи фізіологічні механізми, дає людині можливість відчути потік життя в своєму тілі. Завдяки цьому, будь-яка людина може звільнити себе від непотрібного вантажу, який викликаний “завмиранням”, пожвавити свій внутрішній простір, активувати внутрішні енергії, наповнити його новими смислами, знайти цілісність. Механізми саморегуляції, активовані диханням, запускають перебудову всіх систем організму. Відбувається відновлення рівноваги у всіх сферах життя людини: фізичної, психоемоційної, соціальної.

Також, є кілька пунктів, які, на нашу думку, потребують у житті сучасного студента обов'язкового усвідомлення. Саме ці пункти дозволяють активувати процеси самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу.

• Чи можна сказати, що мета і бажання – це синоніми. Добре, коли “так”.

• Чи можу я замінити слово “треба”, що часто зустрічається в моєму житті на “це можливо”. Якщо “так”, то це значно розширює горизонти моїх можливостей.

• Чи дозволяю я собі дихати, відчувати і, відповідно розуміти своє тіло і інформацію, яку воно мені посилає.

- Чи можу я собі дозволити бути за необхідності “поганим”, ну або хоча б “не дуже хорошим і слухняним” по відношенню до значущих для мене людей. Чи можу дозволити собі не виправдати очікування інших, якщо це суперечить моєму внутрішньому стану.

- І момент моїх очікувань з приводу подій: чи здатна я прийняти будь-який результат. Реально прийняти, не засуджуючи, а дозволяючи бути.

- Чи можу я чесно відповісти на питання: те, що я роблю, те, що я вибираю – це моє бажання або цього хочуть і чекають від мене інші (мої близькі).

- Чи вмію я завершувати ситуації і відпускати їх - не зациклюючись, не займаючись самокатуванням, а просто, пробачивши собі, якщо це необхідно, діяти далі (безумовно, в рамках моралі).

- Чи вмію я приймати-віддавати. Або щось одне з цих двох для мене звичніше.

- Що таке творчість або момент творчості? Вибору? Чи в змозі я сказати: так, це зробив я і це має певну цінність. Або ж я просто творю як дихаю, і, схоже, не ціную те, що я роблю. Або ж навпаки, підвисаю на тему “оцініть” мене і похваліть.

- Чи вистачає мені часу, чи даю я собі час на те, щоб діяти якісно, без внутрішньої метушні.

- Необхідність (звичка) бути оціненим, яка формується, як правило, ще зі школи, ускладнює розуміння того, чи впевнений я в своїх силах. Джерело сили, опора – це всередині мене чи зовні.

- Чи вмію я грати за правилами. Бути в структурі і приймати її особливості. Чи вмію залишатися вільним в рамках запропонованої структури.

- Які мої межі, де закінчується я і починаються інші. Не образити інших, підтримувати їх (що корелює з темою “віддавати-приймати”).

- Чи відчуваю я свій центр і взаємозв'язок у власному тілі. Поки я не відчуваю, не усвідомлюю, не надто розумію себе, це не можливо по відношенню до інших.

- Лише довіряючи собі, я можу довіряти іншим людям.

- Бажання допомагати і піклуватися про інших – це прекрасно. Але саме вміння приймати себе і бути відповідальним за себе – запорука успішного вибудовування відносин з іншими і світом.

- Перебуваючи в будь-яких партнерських відносинах, завжди є сенс, чуючи себе, чуючи партнера, все ж пред'являти чітко і ясно свої наміри і отримувати задоволення від того, що я роблю.

Ми пропонуємо використовувати саме можливості мистецтва в цілях вивільнення, самовираження, саморозкриття, пошуку, усвідомленості, розвитку рефлексії.

Використана література :

1. Ливанов М. Н., Шульгина Г. И. Об участии тормозных процессов и физиологических механизмах сенсорной депривации / М. Н. Ливанов, Г. И. Шульгина // Сенсорный дефицит и работоспособность организма. – Иркутск, 1986. – С. 147.
2. Волошин М. Лики творчества / М. Волошин. – Ленинград : Наука, 1989. – С. 395-399.
3. Медушевский В. В. Консонанс и диссонанс как элементы музыкальной знаковой системы / В. В. Медушевский // Всесоюзная акустическая конф. 6-я : тез. докл. – М., 1968. – Разд. К-1-8.
4. Могендович М. Р., Полякова В. Б. К физиологическому анализу влияния музыки на человека / М. Р. Могендович, В. Б. Полякова // Совещание по проблемам высшей нервной деятельности. 21-е : тез. докл. – М., 1966. – С. 204-205.
5. Могендович М. Р. К проблеме физиологии музыки. (Акустико-моторные и моторновисцеральные рефлексы) / М. Р. Могендович // Межкурортная научн.-практ. конф. по лечебной физкультуре и климатолечению, 3-я : тез докл. – Ставрополь, 1966. – С. 108-111.
6. Полякова В. Б. О возможности применения музыки для стимуляции умственной работоспособности // Физиологические характеристики умственного и творческого труда. – М., 1969. – С. 103-104.
7. Полякова В. Б. К вопросу о влиянии музыки на мышечную и сердечную деятельность человека / В. Б. Полякова // Экспериментальные исследования по физиологии, биофизике и фармакологии. – Пермь, 1967. – Вып. 7. – С. 111-114.
8. Фудин Н. А. Музыка как средство улучшения функционального состояния студентов перед экзаменом / Н. А. Фудин, О. П. Тараканов, С. Я. Классик // Физиология человека. – М., 1996. – Т. 22, № 2. – С. 1-9.
9. Шушарджан С. В., Сеиченко Л. М. Комплексное применение рефлекс- и музыкотерапии / С. В. Шушарджан, Л. М. Сеиченко // Поволжская учредительная и 1-я Научно-практическая конф. по традиционной медицине : тез. докл. – Казань, 1993. – С. 123.
10. Gean Newlove and Gohn Dolby. Laban for All. – New York, 2007. – 255 p.
11. Karandashev V. & McCarthy S. (Eds.). International Journal of psychology Special Edition: International Practices in the Teaching of Psychology, 2006, 41, 1.
12. Kogan M. J. Internationalizing psychology's curriculum. APA Monitor, 2000,31,9.
13. Lant I. & Poortinga Y. H. Internationalizing psychology: The case of Europe // American Psychologist. – 1996. 51. – P. 504-508.

References :

1. Livanov M. N., Shulgina G. I. Ob uchastii tormoznykh protsessov i fiziologicheskikh mekhanizмах sensornoy deprivatsnn / M. N. Livanov, G. I. Shulgina // Sensornyy defitsit i rabotosposobnost organizma. – Irkutsk, 1986. – S. 147.
2. Voloshin M. Liki tvorchestva / M. Voloshin. – Leningrad : Nauka, 1989. – S. 395-399.
3. Medushsvskny V. V. Konsonans i dissonans kak elementy muzykalnoy znakovoy sistemy / V. V. Medushsvskny // Vsesoyuznaya akusticheskaya konf. 6-ya : tez. dokl. – M., 1968. – Razd. K-1-8.
4. Mogendovich M. R., Polyakova V. B. K fiziologicheskomu analizu vliyaniya muzyki na cheloveka / M. R. Mogendovich, V. B. Polyakova // Soveshchanie po problemam vysshey nervnoy deyatelnosti. 21-e : tez. dokl. – M., 1966. – S. 204-205.
5. Mogendovich M. R. K probleme fiziologii muzyki. (Akustiko-motornye i motornovistseralnye refleksy) / M. R. Mogendovich // Mezhkurortnaya nauchn.-prakt. konf. po lechebnoy fizkulture i klimatolecheniyu, 3-ya : tez dokl. – Stavropol, 1966. – S. 108-111.
6. Polyakova V. B. O vozmozhnosti primeneniya muzyki dlya stimulyatsii umstvennoy rabotosposobnosti // Fiziologicheskie kharakteristiki umstvennogo i tvorcheskogo truda. – M., 1969. – S. 103-104.
7. Polyakova V. B. K voprosu o vliyaniu muzyki na myshechnuyu i serdechnuyu deyatelnost cheloveka / V. B. Polyakova // Eksperimentalnye issledovaniya po fiziologii, biofizike i farmakologii. – Perm, 1967. – Vyp. 7. – S. 111-114.
8. Fudin N. A. Muzyka kak sredstvo uluchsheniya funktsionalnogo sostoyaniya studentov pered ekzamenom / N. A. Fudin, O. P. Tarakanov, S. Ya. Klassik // Fiziologiya cheloveka. – M., 1996. – T. 22, № 2. – S. 1-9.

9. Shushardzhan S. V., Seichenko L. M. Kompleksnoe primeneniye refleks- i muzykoterapii / S. V. Shushardzhan, L. M. Seichenko // Povolzhskaya uchreditelnaya i 1-ya Nauchno-prakticheskaya konf. po traditsionnoy meditsine : tez. dokl. – Kazan, 1993. – S. 123.
10. Gean Newlove and Gohn Dolby. Laban for All. – New York, 2007. – 255 p.
11. Karandashev V. & McCarthy S. (Eds.). International Journal of psychology Special Edition: International Practices in the Teaching of Psychology, 2006, 41, 1.
12. Kogan M. J. Internationalizing psychology's curriculum. APA Monitor, 2000, 31,9.
13. Lant I. & Poortinga Y. H. Internationalizing psychology: The case of Europe // American Psychologist. – 1996. 51. – P. 504-508.

МОВА Л. В. Использование средств арт-терапии в подготовке будущих психологов.

В статье анализируются средства, которые используют арт-терапевты в своей практике, как возможность трансформации предыдущего опыта в новый стиль мышления, и состояния арт-терапии как составной подготовки психологов. Арт-технологии являются эффективным экологическим методом работы с личностью и группой, и могут применяться в разных направлениях деятельности психолога, как в терапии и диагностике, так и в сфере преподавания психологии, сопровождения профессионального становления студентов-психологов и других областях.

Ключевые слова: арт-терапия, арт-технологии, средства, методы, диагностика, психология, студенты.

MOVA L. V. The use of facilities of art-therapies is in preparation of future psychologists.

In the article facilities which utilize art-therapevty in the practice, as possibility of transformation of previous experience, are analysed in new style of thought, and states art therapy as component preparation of psychologists. Art technologies are the effective ecological method of work with personality and group, and can be used in various directions to activity of psychologist, both in therapy and diagnostics and in the field of teaching of psychology, accompaniments of the professional becoming of students-psychologists and other areas.

Keywords: art therapy, art technologies, facilities, methods, dianostika, psychology, students.

УДК 377.06:658

Одайський С. І.

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ПТНЗ
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ:
ВИМОГИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Стаття присвячена розкриттю теоретичних та практичних аспектів соціального партнерства в системі професійно-технічної освіти в сучасних умовах. Акцентується увага на виявленні особливостей і тенденцій партнерської взаємодії ПТНЗ з державними структурами, організаціями та підприємствами в процесі підготовки робітничих кадрів та їх працевлаштування. Окреслюються шляхи вирішення проблеми в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: система професійно-технічної освіти, соціальне партнерство ПТНЗ, принципи соціального партнерства, ринок праці, нормативно-правова база соціального партнерства, шляхи оновлення змісту і навчання в ПТНЗ на засадах соціального партнерства.